

Лит.: Добров О. С. Правоутворення без законодавця, ч. 1: Звичаєве право. В кн.: Праці Комісії для вивчення звичаєвого права України, вип. 2. К., 1926; Малиновський О. О. Революційне радянське звичаєве право. К., 1928; Зивс С. Л. Источники права. М., 1981; Онищенко Н. Н. Становление и развитие источников советского права на Украине. К., 1988; Яковлів А. І. Звичаєве право. В кн.: Українська культура. Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. К., 1993; Гримич М. В. Інститут власності у звичаєво-правовій культурі українців в ХІХ – поч. ХХ ст. К., 2004; Правовий звичай як джерело українського права ІХ–ХІХ ст. / за ред. І. Б. Усенка. К., 2006.

І. Б. Усенко.

ЗВІД – багатозначний давньорус. термін, під яким розуміли показання свідків, процедуру пошуку зниклої речі, суд. З. – один із найдавніших ін-тів звичаєвого права, друга стадія досуд. процесу в Київ. Русі. З. – судово-слідча процедура з виявлення учасників угод щодо краденої речі або залежної людини, для встановлення поч. правопорушника-викрадача та притягнення його до відповідальності.

Спочатку процедура З. була не тільки підготовкою до суд. процесу, а й самим процесом, що закінчувався вироком та екзекуцією. Згодом З. став засобом повернення втраченого (вкраденого, загубленого) майна: невільників, коней, худоби та виявлення злочинця. З. був процедурою розшукування особи, яка незаконно привласнила чужу річ (кінцевого татя), і повернення речі її власникові та сплати штрафу. Правила З. регулювалися статтями 35–39 Поширеної ред. «Руської Правди». З. відбувався у тому разі, коли річ знаходилася до

«закличу», тобто коли її відшукували до того, як минули три дні після «закличу», або коли вона була знайдена в чужому місті чи миру, а особа, у якої була виявлена річ, заперечувала недобросовісність її придбання.

Порядок З. був таким. Позивач, який знайшов свою річ і не міг одразу її повернути собі, звертався до того, хто нею володів, з вимогою «пойди на свод кде есть взял» (ст. 35 Поширеної ред. «Руської Правди»). Якщо власник не був кінцевим татем, він разом із позивачем йшов до тієї особи, у якої придбав річ; тоді уже ця особа ставала відповідачем. Новий відповідач повинен був вказати на того, у кого він придбав украдену річ, і так З. продовжувався доти, доки не відшукували людину, що не могла пояснити, яким чином украдена річ потрапила до неї. Така людина визнавалася злодієм з усіма наслідками, що випливали з цього.

У випадках, коли злодія треба було шукати за межами міста, або при розшуку втраченого челядина (хлопа) власник вів З. до третьої особи, яка зобов'язана була сплатити власникові вартість речі або передати челядина, а сама отримувала право продовжувати З. Якщо в результаті З. виходили до кордонів д-ви або він закінчувався тим, що власник речі не міг назвати особу, у якої придбав вкрадену річ, добросовісний покупець міг відвести від себе обвинувачення у крадіжці шляхом виставлення двох свідків покупки або митника (князівського агента, який збирав торг. мито), у присутності якого здійснювалася покупка. Отримані в ході проведення З. результати ставали підставою для ухвалення суд. рішення.

Лит.: Юшков С. В. Общественно-политический строй и право Киевского государства. М., 1949; Российское законодательство X–XX веков, т. 1. Законодательство Древней Руси. М., 1984; Библиотека литературы Древней Руси, т. 4. СПб., 1997; Історія держави і права України, т. 1. К., 2003.

Ю. М. Походзіло.

ЗВІД ЗАКОНІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ – систематизоване збір. законод. актів Рос. імперії, чинних на момент його вид. і розміщених у тематичному порядку. З. з. Р. і. був результатом здійсненої у 1826–30 спец. комісією під кер-вом М. Сперанського систематизації рос. зак-ва. Звід був вид. 1832 у 15-ти т. На тер. укр. губерній, що входили до складу Рос. імперії, у 1835 набували чинності вміщені у З. з. Р. і. законод. акти, які стосувалися регулювання держ. і адм. відносин. У 1842 дія З. з. Р. і. вже була поширена на тер. Лівобереж. і Правобереж. України в частині цив. і крим. права. У 1842 почало здійснюватися 2-ге вид. З. з. Р. і. При цьому до 10-го т., який містив норми цив. права, були включені норми, що поширювали свою дію тільки на Черніг. і Полтавську губ. і регулювали переважно шлюбно-сімейні й спадкові відносини.

Розвиток бурж. відносин обумовлював необхідність внесення істотних змін до чинного зак-ва Рос. імперії. Нове зак-во вносилося і в З. з. Р. і., яке вважалося найважливішим джерелом права, у т. ч. і в укр. губерніях. У 1857 побачило світ 3-тє вид. З. з. Р. і. У подальшому повне вид. З. з. Р. і. вже не виходило. У 1876 було здійснено спробу розпочати нове вид. З. з. Р. і., однак завершити це не вдалося. У 1885–97 велика частина томів

З. з. Р. і. вид. 1876 і деякі з томів вид. 1857 були замінені новими. При цьому до змісту З. з. Р. і. вперше вводилися статuti наук. установ та навч. закладів М-ва народної освіти, а із Суд. статутів 1864 і колиш. 2-ї частини 10-го т. у 1885 був утворений новий, 16-й т. З. з. Р. і.

На поч. 1900 З. з. Р. і. складався з 16-ти т., що поділялися на частини, до складу яких входили 86 прив. зводів або окр. законод. актів, що називалися «установами», «статутами», «положеннями», «правилами» тощо. Загалом З. з. Р. і. містив такі законод. акти:

Т. 1, ч. 1 – звід осн. держ. законів; ч. 2 – звід установ держ. (Держ. Ради, РМ і К-ту міністрів), к-ту Сибірської залізниці, Сенату, м-в, канцелярії її Імп. Величності з прийняття прохань, що надсилали на Височайше ім'я, к-ту про службу чинів цив. відомства і про нагороди, ордени та ін. відзнаки.

Т. 2, ч. 1 – звід губ. установ: 1) заг. установа губ.; 2) положення про губ. та повітові земс. установи; 3) міські положення; 4) установа управління губерній Царства Польс.; 5) установа управління Кавказ. краю; 6) тимчасове положення про управління Закаспійською обл.; 7) положення про управління Туркестанського краю; 8) положення про управління областей Акмолинської, Семипалатинської, Семиріччинської, Уральської та Тургайської; 9) установа Сибірська; 10) положення про іногородців; ч. 2 – установа цив. управління козаків.

Т. 3 – звід статутів про службу цив.: 1) статут про службу за визначенням уряду; 2) статут про пенсії та одночасні допомоги; 3) положення про особливі переваги цив. служби у віддалених міс-